

Uluslararası Örgütlerin Devlet-İçi Çatışmalara Müdahale Edip Etmemesini Belirleyen Faktörler¹

Muhittin Ataman²

Mehmet Öztürk³

Özet: Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde devlet-içi çatışmalar sıklıkla görülmeye başlanırken, uluslararası örgütler de bu devlet-içi çatışmalara müdahil olabilecek başlıca aktör olarak ön plana çıkmışlardır. Ancak uluslararası örgütler bazı devlet-içi çatışmalara müdahale ederken bazılarında müdahale etmekten kaçınılmaktadırlar. Bu bağlamda uluslararası örgütlerin bir devlet-içi çatışmaya neden müdahale edip-etmedikleri önemli bir sorundur. Bu çalışmanın da temel amacı uluslararası örgütlerin devlet-içi çatışmalara müdahil olup olmamasına etki eden faktörleri açıklamaktır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Örgütler, Müdahale, Devlet-İçi Çatışma.

Giriş

Uluslararası ilişkiler literatüründe, devlet-içi çatışmalara müdahalelere yönelik daha çok devlet müdahalelerine yoğunlaştığı görülürken uluslararası örgüt müdahalelerine daha az yer ayrıldığı görülmektedir. Var olan uluslararası örgüt müdahalelerine ilişkin çalışmalarda da sistematik bir incelemenin eksikliği görülmektedir. Söz konusu sistematik eksiklik daha çok müdahil konumundaki uluslararası örgütlerin neden müdahale edip-etmemeyi seçtiğine ilişkindir. Bu çerçevede bilhassa teorik açıdan ele alındığında bir uluslararası

1. Bu makale, “Birleşmiş Milletler’in Afrika’daki Devlet-İçi Çatışmalara Müdahale Politikaları” isimli doktora tezinden üretilmiştir.

2. Prof. Dr., Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

3. Yrd. Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

örgütün bir devlet-içi çatışmaya müdahale edip etmemesini belirleyen faktörleri aşağıdaki gibi altı temel alt başlık altında incelemek mümkündür.

Uluslararası Örgütün Çıkarı ve Normları

Uluslararası politikada uluslararası örgütlerin aktörlük derecelerinin çeşitli teorilerce farklı konumlandırıldığı görülmektedir. Realistlerce uluslararası kurum ve normlar, güçlü devletlerin maddi çıkarlarına hizmet eden unsurlar olarak görülüp en iyi olasılıkla güç mücadelesinden uzak küçük sorun alanlarında etkili olabilen aracı değişkenler olarak görülmektedir. Mearsheimer'ın *Uluslararası Kurumların Yanlış Vaadi (The False Promise of International Institutions)* ve Krasner'ın *Egemenlik: Organize İkiyüzlülük (Sovereignty: Organized Hypocrisy)* isimli eserleri, kurumlar ve normlara ilişkin belirgin kuşkuşular taşımalarına örneklerdir (Donnelly, 2012: 71).

Realist gelenek uluslararası örgütleri büyük güçlerin birer dış politika araçlarından ibaret görürken, liberal gelenek uluslararası örgütleri uluslararası politikada özerk birer aktör olarak kabul eder. Realist gelenek çerçevesinde bakıldığında MC'nin Fransa ve İngiltere'nin dış politika amaçlarına hizmet ettiği; II. Dünya Savaşı sonrası kurulan BM, IMF, DB ve NATO gibi uluslararası örgütlerin ABD'nin dış politika aracı olduğu söylenebilir. Liberal geleneğin bir uzantısı bağlamında düşünüldüğünde ise önceleri hükümetler arası özelliği ağır basan bir örgüt olarak kurulan Avrupa Topluluğu'nun zaman içinde uluslar-üstü bir özellik kazanmaya başladığı AB örneği verilebilir (Ateş, 2012: 33).

Realist teori içinde uluslararası işbirliğinin imkânsız olduğunu iddia etmeyen realistler vardır. Ancak bunlara göre de uluslararası düzenlemelere girmek için devletleri teşvik eden çok az şey vardır ve onlar kolayca bu tür düzenlemelerden çıkabilmektedirler. Uluslararası kurumlar ve anlaşmalar zorlayıcı güç değildir ve devletlerin eylemleri üzerinde çok az etkiye sahiptirler. Realistler, uluslararası politikada NGO ve MNC'ler gibi devlet-dışı aktörlerin gücünü ve önemini kabul etmezler. Realistler için güç dengesi ve caydırıcılık, barışı sürdürmede uluslararası kurumlardan daha etkilidir (Karns ve Mingst, 2004: 46). Realistler, uluslararası örgütlerin, devletlerarası ilişkileri örgüte üye devletlerin ulusal çıkarlarının gerektirdiği çizgide yumuşak şekilde yönetmeye yaradığını öne sürerler. Uluslararası politikanın, devletlerin oluşturduğu uluslararası örgütler aracılığıyla değil de devletlerin güç ve gü-

venlik arayışları doğrultusunda oluşan dengeler yoluyla yönetildiğini ileri sürmektedirler. Realistler için uluslararası politikada örgütlerin rolü ikincil konumdadır ve güvenlik ve güç arayışı içinde olan devletlerin amaçlarına hizmet eden uluslararası örgütlere barışın tesis edilmesinde gereğinden fazla yükümlülük vermek pek doğru olmayacaktır (Ateş, 2012: 76-77).

Kenneth W. Abbott ve Duncan Snidal'ın ileri sürdüğü rasyonalist ve kurumsalcı yaklaşıma göre devletler dünya politikasında birincil aktörlerdir ve onlar uluslararası örgütleri müşterek hedeflerini sürdürmeye uygun sosyal düzenlemeler oluşturmak için kullanırlar. Söz konusu hedeflerden kasıt kolektif mallar üretimi, işbirliği problemlerini çözme, güvenlik ikilemi düzenlemelerinde işbirliği yapmaktır (Abbott ve Snidal, 1998: 6). Ayrıca ikna edici ulusal çıkar veya amaçlar olduğunda *raison d'état* (devlet politikalarının yalnızca güvenlik çıkarları ya da amaçları çerçevesinde gerekçelendirilmesi) devreye girerek yasal kısıtlamalar dikkate alınmayabilmekte ya da amaçlar uğruna esnetilebilmektedir (Viotti ve Kauppi, 2014: 324). Bu minvalde, uluslararası ilişkilerdeki hâkim görüşe göre, ulus-devletlerin işlevlerinin bir uzantısı olarak kabul edilen uluslararası örgütler daha çok devletlerin çıkarlarını sağlamaya çalışırlar. Bu bakış açısı ise bazı eleştirileri beraberinde getirmektedir. Örneğin bu doğrultuda eleştiri yönelten feminist kuram, uluslararası hukukun temel aktörlerinden uluslararası örgütlerin kadınların varlığını yeterince dikkate almadığını iddia etmektedir. Hatta yapıları devlet yapılarına benzediğinden kadınlar içlerinde en evrensel örgüt olan BM de dâhil olmak üzere dışlanmışlardır. Bu bakımdan, liberal feministlerin kadınların devlet bürokrasisi ve güç yapılanmasının yanı sıra uluslararası örgütlerde de eşit şekilde temsil edilmeleriyle savaşlar ve devlet-içi çatışmalar sona erdirilebilecektir (Ataman, 2009: 30).

Neredeyse her müdahalenin insani gerekçelerle yapıldığı liderlerce (Hitler, Mussolini, vb.) açıklansa da sahiden insani amaçla yapılan tarihte insani müdahale örneği bulmanın çok küçük bir ihtimal olduğunu düşünen Chomsky, zaman zaman insani etkileri olan müdahaleleri ise tesadüf görmektedir (2002: 110). Nadiren insani amaçla yapılan müdahale örneklerine rastlandığını ve bu doğrultuda devletlerin yabancılara hayatlarını kurtarma dışındaki amaçlarla askerlerini gönderdiği sonucuna varan Walzer ise müdahaleye ilişkin karma amaçların ahlaki önemi üzerinde durulmasından yanadır (2010: 150). Bunlarla ilişkili olarak örneğin Kosova müdahalesinde bazıları

NATO'yu, BM Şartı'nı ihlal ettiği ve çoğunlukla yerel nüfusun sefaletini artırıcı insan hakları ihlallerini önlemek için kullanılan seçici yaklaşımlardan dolayı eleştirirken, diğer gözlemciler NATO'nun tüm insanlığa karşı ödevleri olduğu iddiasından hareketle bu müdahaleyi desteklemiştir. Son Irak Savaşı'nda da benzer ayrışma yaşanmıştır. Bazıları zorba bir rejimi devirmek için yapılan askeri müdahaleyi desteklemişlerdir. Diğerleri "BMGK'nin rızasını almadan hareket eden, basiretle hareket etme başarısı gösteremeyen ve müdahalenin işleyiş mantığının, iç kamuoyunun çok çabuk bir şekilde usanabildiği ve hedef toplumun pişman olabileceği gerçeğini içeren toplumsal yeniden inşaya uzun-dönemli bir bağlılık olduğunu gözden kaçıran Amerikan ve İngiliz yönetimlerinin kendi çıkarlarını uluslararası toplumun üstüne koydukları" gerekçesiyle karşı çıkmışlardır (Linklater, 2012: 143).

Müdahale hakkının yardımıyla büyük güçlerin kendi emperyalist çıkarlarını daha iyi yerine getirebileceklerini öngören kötüye kullanma argümanı karşısında, üstü örtülü biçimde BM Şartı'nın yürürlükte olan kesin müdahale yasağının, büyük güçlerin emperyalist hırsları ve dış politikadaki çıkarları karşısında küçük devletlere etkin bir koruma sağladığını düşünen Hinsch'e göre, bir müdahalenin ahlaki açıdan doğruluğu, müdahalecilerin bunu hangi gerekçelerle yaptıklarından bağımsızdır. Önemli olan, insan hakları ihlalinin ciddiyeti ve bunun ne ölçüde nesnel olarak tespit edildiğidir (2013: 101-102).

1960'ların sonuna doğru, Vietnam Savaşı ve Arap-İsrail Savaşı'nın da etkisiyle, devlet-merkezli realist geleneğin güncel sorunlarla ilintisi sorgulanmaya başlanırken, bu yeni dönemde müdahale, savaş, selfdeterminasyon ve ulusal çıkar gibi birçok kavram sorgulanmaya başlanmış, bilhassa Richard Falk'un uluslararası hukuk eleştirisiyle yeni bir ivme kazanmıştır. ABD'nin Vietnam'da şiddet uygulaması etik bulunmazken, Arap-İsrail savaşı meşru savaş olarak görülmüştür. Değerin yeniden ön plana çıktığı bu yeni süreçte temel pratik soru ne yapmalı üzerine şekillenmiştir. Realist teorisinin tersine normatif teori koşulların dayatıcı belirleyiciliğine karşın, eylemin iradi seçilebilirliğini kabullenir. Bu anlamda tekçi ve dayatıcı mantığı yansıtan ulusal çıkarı dışlar. İnsani müdahaleyle uluslararası düzenin kaosa sürükleneceği tezi adalet uğruna istikrarın riske atılmaması gerektiği argümanından kaynaklansa da dış müdahale yaptırım karşısında devletlerin insan haklarının restore edildiği bir uluslararası sistemde insan haklarının ge-

nel bir standarda ulaşması sağlanabilecektir. Dış müdahalenin başta BM olmak üzere uluslararası örgütlerce yürütülmesi ulusal çıkar güdülmesini kısıtlayacaktır (Dağı, 2007: 202, 225).

Pufendorf, Vattel, Wolff, Grotius gibi genelde Anglo-Sakson nitelik taşıyan klasik normatif damar, ahlakiliği çıkardan ayrı tutarak, devlete ve ulusal çıkarlara mutlak moral öncelik vermekten ziyade normlar, gelenekler ve prensiplerle birbirine ilintilendirilmiş bir devletler topluluğu şeklindeki uluslararası toplum düşüncesini ön plana çıkarır. Bu tür moral topluluğun kurgusunda ise pacta sunt servanda, güç dengelerinin korunması, savunma hakkı, kendi kaderini tayin hakkı ve karışmama ilkeleri yer alır. Devletlerarası ilişkilerde olduğu gibi uluslararası örgütlerde de moral değerler ve insan haklarına ilişkin kaygılar önemli roller oynar. Bunun yanı sıra devletin özerk bir moral suje olduğu argümanı doğal haklar teorisi tarafından eleştirilmektedir. Bu teoriye göre, devletin nihai varlık nedeni vatandaşların doğal haklarını tanımak ve sağlamaktır. Bunu çiğneyen bir hükümet kendi varlık nedeniyle çelişmiş olur (Dağı, 2007: 191-192, 224).

Normun ahlaki olup olmadığından ziyade yasal oldukları orantıda uluslararası normların bağlayıcı olacaklarını öne süren hukuki pozitivizme, doğal hukukçular kötü niyetli yasalara uyma zorunluluğu doğuracağı için karşı çıkmaktadırlar. Adil bir hukuki süreçten geçmesi halinde bir yasaya uyma zorunluluğunun ortaya çıkabileceğini bazı hukuki pozitivistler kabul etmektedir. Adil hukuki süreç antlaşma ya da uluslararası teamül şeklinde bağlayıcı ve devlet onayı gerektirmesi hususunda bunun hangi devletin onayı olduğunun pek önem arz etmemesi, insancıl müdahalenin her türlü devletin onayına bağlı olduğuna işaret eder (Türkmen, 2006: 50).

Bu tür normatif tartışmaların yanı sıra göz önünde bulundurulması gereken temel bir soru niçin devletlerin resmi uluslararası örgütleri kullandıklarına ilişkindir ve bu soruya verilecek cevapta; merkezileşme ve bağımsızlık anahtar kelimeler olarak görülmektedir. Buna en çok verilen örnek, Irak'ın Kuveyt'i işgalinde ABD'nin genellikle alışıl gelmiş tek taraflı müdahaleleri yerine BMGK'ni harekete geçirmeye çalışmasıdır (Abbott ve Snidal, 1998: 3). Bu konuda uluslararası örgütlerin barış operasyonlarının, tek taraflı eyleme göre şu tür fonksiyonel ve normatif üstünlüğünden söz edilebilir: Bunların müdahaleleri bireysel devletlerin müdahalelerinden daha meşrudur. Alan operasyonlarını yönetebilecek ve oluşturabilecek sürekli bürokratik bir me-

kanizmaya sahiptirler. Barış operasyonlarına ilişkin kavramsal parametreler; kurallar, standartlar ve devlet davranışlarını normatif anlamda etkileme potansiyeline sahiptirler. Uluslararası örgütler, barışı korumayla ilgili ayrıca şu hususlarda ön plana çıkmaktadır: (1) Uluslararası örgütler barış gücü normlarının gelişmesine etki edebilecek eski deneyimlere dayalı kolektif kurumsal hafızalara sahip olabilirler. (2) Tek taraflı müdahalelere göre daha büyük bir hesap verebilirlik sağlayabilirler ve büyük devletlerce organize olması için iç prosedürlere sahiptir. (3) Uluslararası örgütler kendileri için barışı korumaya ilişkin kurallar oluşturmaya katkı yapabilirler ve katılan devletler bu örgütün kuralları dâhilinde hareket etmelidir. (4) Şiddetin yaşandığı devletin aynı zamanda örgüt üyesi olduğu durumlarda güçlü bir bölgesel hegemonun katılımı ya da koalisyona daha fazla katılım yönünde eğilim vardır. Barış operasyonlarının farklı şekillerde tanımlanmasında ve uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehditleri ne oluşturduğuna ilişkin soruya ise barış operasyonlarının gelişiminde katkısı olan üç önemli gelişmeyle cevap aranabilir: (1) Uygulamada BM barış operasyonları belirgin krizlere ad hoc cevaplar olarak gelişmiştir. (2) Rıza, yansızlık, minimum güç kullanımı gibi geleneksel barış koruma kavramları uygulamalar vasıtasıyla geliştirilmiştir. Sonuçta, çağdaş misyonlarda bunların anlamı farklı yorumlanmış ve itiraz edilmiştir. (3) Üye devletler zamanla Şartın hükümlerini yeniden yorumlamışlardır (Bellamy ve Williams, 2013: 46, 49).

BM'nin istikrarlı barış anlamında barış operasyonlarını desteklemesi şu üç durumdan biri şeklinde olabilmektedir: (1) Kamboçya, Namibya, Sierra Leone ve Burundi örneklerinde görüldüğü üzere çatışan taraflar BM ya da diğer örgütleri demokratik hükümet kurulmasına yardımcı olmak için çağırabilmektedir. (2) BMGK, Haiti ve Sierra Leone gibi hükümet darbesi ile devrilen yerlerde seçilmiş hükümetleri desteklemekle birlikte Pakistan, Kongo-Brazavil ve Moritanya gibi yerlerde bunun süreklilik arz etmediği görülmüştür. (3) BM ve diğer aktörler bazen de Timor-Leste, Kosova ve Bosna'da olduğu gibi etkili yetki uygulamak isteyen yerlerde liberal barış oluşturmaya yönelmiştir. Liberal barışa ilişkin Çin ve güneyin birçok ülkesi, barışın sadece devletlerin egemenliğine saygı gösterilerek sağlanabileceğinden yola çıkarak barış operasyonlarının diğer devletlere yardımla sınırlı kalmasına ve belli ideolojilerin uygulayıcısı olarak kullanılmaması gerekliliğine vurgu yaparlar (Bellamy ve Williams, 2013: 25).

Doyle'ye (1983) göre, liberal gelenekte “bazı devletlerin ne yabancı devletler tarafından müdahale edilmeme hakları vardır ne de diğerleri tarafından toprak bütünlüklerine ve siyasi bağımsızlıklarına saygı gösterilir. Tam tersine, çıkar çatışması liberal devlete karşı bir saldırganlık kampanyası olarak yorumlanabilir.” Liberal olmayan devletlerin iç meşruluktan mahrum olduğunu ortaya koyan Doyle, liderlerin çıkarlarına olan durumlarda diğer devletlere karşı daha çatışmacı bir tutum izlemeye meyilli olduklarını belirtmektedir (aktaran Griffiths, Roach ve Solomon, 2011: 78).

Egemen devletler sistemini reddetmemekle birlikte konstrüktivistler, dünya toplumuna ait sosyal aktörlerin uluslararası toplumu ve kurumlarını nasıl şekillendirdiğini incelerler. Örneğin Margaret Keck ve Kathryn Sikkink (1998) STK'ların devlet üzerindeki etkilerini incelerlerken, Martha Finnemore ve Michael Barnett (2004) da devletlerin kendi çıkarlarına hizmet etmek için kurdukları uluslararası örgütlerin otonomi kazanarak devletlerin uluslararası alanda davranışlarını değiştirdiklerini ortaya koymaktadırlar (aktaran Reus-Smit, 2012: 307). Christian R. Smith'e (1997) göre adalet, özgürlük, barış, anlayış, saygı ve itibar gibi insani değerlerin biçimlendirdiği normlar, yeni kurallar ve kurumsal pratikler “devletler topluluğunun derin oluşturucu değerlerini” oluşturmakta ve tüm uluslararası yapıların merkezinde bu değerler yer almaktadır (aktaran Griffiths, Roach ve Solomon, 2011: 140-141).

Verili bir çıkar, kimlik, aktör ya da bir olguyu kabul etmeyen konstrüktivistler; uluslararası örgütleri öncelikle uluslararası politikanın değişim süreci ve devletler arasındaki çıkarların kolektifleşmesinin bir sonucu olarak görme eğilimindedirler (Ateş, 2012: 88-89). Konstrüktivistlere göre, değerler ve fikirler uluslararası ilişkileri etkileyebilir ve ilişkiler, sistemler ve normlar yapı-söküm süreçlerinin bir araya gelmesi gibi değişebilir (Newman, 2001: 247). Wendt de devletler arasındaki etkileşimin, onların kimliklerinin ve çıkarlarının tesis edilmesinde ne derece önemli yer tuttuğuna bağlı olduğunu savunur (aktaran Keohane, 2008: 185).

Konstrüktivistler, fikirsel veya normatif yapıların⁴ materyal yapılar kadar

4. Ontolojik olarak ne yapılara (sosyal kurumların yinelenen biçimleri) ne de yapanlara (insanlar) öncelik veren Nicholas Onuf'a göre, yapı ve yapanlar birbirini karşılıklı olarak inşa ederler. Ona göre, bu işlevi görmemizi sağlayan ise kurallar-

etkin olduğunu ve bunların aktörlerin kimliklerini ve çıkarlarını tahayyül, iletişim ve baskı aracılığıyla şekillendirdiğini söylerler. Konstrüktivistler, kimlikler çıkarları belirlediği için maddi olmayan yapıların aktörlerin kimliklerini belirlemesini önemserler. Aktörlerin eylemleri olmaksızın var olamayan düşünsel ve normatif yapılar aynı zamanda kimlikleri ve çıkarları biçimlendirirler. Bu yüzden yapıların ve aktörlerin karşılıklı olarak inşa edildiğini iddia etmektedirler. Reus-Smith kurumsallaşmış normların hem aktörlerin kimliklerini hem de stratejilerini belirlediğini öne sürer. Ayrıca kültürün toprak ve ırk merkezli olmaktan ziyade sosyal olarak inşa edildiğini savunmaktadır (2012: 290, 298). Küresel kültürel teoriye göre de, uluslararası normatif çevrede güvenlik uluslararası yaşamdaki formel ve informal kurallardan meydana gelir ve küresel kültür düşünülen barış operasyonları için uygun doneleri verir. Bu anlamda etkili uluslararası barış operasyonları için öncelikle onları şekillendiren fikirleri anlamının gerektiği üzerinde durur (Bellamy ve Williams, 2013: 25-26).

Bu bilgilerden hareketle, realistler için, moralite, müdahale için en önemli faktör değilken konstrüktivistler insani müdahale normunu kapsayan iyi normlarla ilgilidirler. Bu bağlamda devletler bir çatışma alanına müdahale etme kararı verirken, bu normu büyük ölçüde dikkate alırlar. Örneğin Catherine Gegout, Avrupalı devletler için öncelikli olarak, göreceli güç ve güvenlik dahilinde prestij ve müdahale etmemenin, normların yerine geçtiğini düşünmektedir (2012: 138).

Bu arada realizmde genellikle ahlakın güç ve çıkara tabi kılınması, bireylerin ve devletlerin ahlaki kaygılarla hareket etmeyecekleri anlamına gelmez. Hatta devletler zorlayıcı bir tehditle karşılaşmadan bile insani ve etik normlara uygun davranabilmektedir. Söz konusu normlar zorlama olmadığı zaman ihlal edildiğinde dahi o normun kendine özgü etik gücü, bu devletin eylemini ve bu eylemi yargılayanların normatif değerlendirmesinde etkili olacaktır. Hatta devletler bazen uluslararası anarşiye rağmen ahlaki davranmanın maliyetini karşılayabilecekleri yönünde karar alırlar. Örneğin soykırımı yasaklayan kural ve insani ilkelerin bağımsız normatif gücü dik-

dır. Söz konusu kuralları ise World of Our Making (1989) kitabında Onuf, kesin, yönlendirici ve taahhüt edici kural şeklinde üçe ayırarak incelemektedir (aktaran Griffiths, Roach ve Solomon, 2011: 133-134).

kate alındığında Kosova ve Doğu Timor örneklerine bu gözle bakılabilir (Donnelly, 2012: 73-74). Bu anlamda müdahalelerde insancıl güdülerle ulusal çıkarlar örtüşebilir. Bazen de insani gerekçeler müdahaleleri haklı göstermek için bir araç olarak kullanılabilir ve bunu propagandacılar ustalıkla yürütmektedirler. Bununla birlikte devletlerin kendi çıkarlarıyla müdahalede bulunmaları onları her zaman bencil yapmaz. İnsani gerekçeler ya da daha geniş çıkarlarıyla uyumlu olarak uluslararası barış ve güvenliğe katkı vermek için de girişebilirler (Viotti ve Kauppi, 2014: 325).

Buna karşın Güvenlik Konseyi'nin ilgili kararlarında geçen kendine özgü durumlar, bir defalık istisnalardan bahsetmenin saf bir kandırmacadan ibaret olduğunu belirten Hinsch, Kosova'ya uluslararası hukuka aykırı bir müdahaleyi doğrulayıcı nedenlerin, benzer durumda yapılacak müdahalelerin *pro tanto* doğru görünmelerini sağlaması gibi bir tehlikeden bahseder (2013: 102). Chomsky ise dünyada iyilik adına en iyi başlangıcın ünlü Hipokrat ilkesi olduğunu (önce zarar verme) belirterek, yapılması gereken ilk şeyin zalimlik yapmayı durdurmak olduğunu belirtir (2002: 110).

Bu konuda nispeten fakir, küçük, zayıf hükümetlerin büyük çoğunluğunun denetimindeki BM Genel Kurulu ise uluslararası adaletin dağıtımı için bu devletlerin çok etkili kurumlarının olmasını desteklemektedir. Diğer yandan, devletlerarasında kaçınılmaz ortak çıkarların olduğunu da uluslararası örgütlerin çeşitliliği kanıtlamaktadır. Söz konusu uluslararası örgütler belirgin bir anlaşmazlıkta sakinleştirici bir araç olabilmektedirler. Bunun içindir ki hükümetler zayıf muhaliflerine karşı güç kullanmayı düşündüklerinde üçüncü taraf devletlerinin veya uluslararası örgütlerin müdahale edebileceğini göz önünde bulundurmalıdırlar (Fox, 1984: 9, 13). Bununla ilişkili olarak norm bağlamında örneğin BM 2/4 maddesi, kuvvet tehdidi ve kullanılmasının yasaklanmasını uluslararası ilişkiler çerçevesinde öngörmüş olmakla birlikte bir devletin ülkesi içinde örneğin iç savaş, ayaklanma durumunda kuvvet kullanılmasını bu hükmün dışında bırakmıştır (Pazarcı, 2009: 509).

Bunun yanı sıra Şartın giriş bölümünde; BM'nin öncelikli hedeflerinden birisinin, insan haklarına olan inancın yeniden tesisi olarak gösterilmesinin ve ayrıca 1948 tarihli Soykırım Sözleşmesi ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1977'de yürürlüğü giren Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin, bu sözleşmeleri imzalayan devletlerin insan haklarına olan inancını ortaya koyduğunu ifade

eden Hinsch, Annan'ın Milenyum Raporu'nda insancıl müdahalelerin ağır insan hakları ihlallerinde ahlaksal açıdan haklı çıkarılabileceğine ilişkin şu tür gerekçelendirmede bulunduğunu söyler (2013: 96): "İnsancıl müdahaleler gerçekten egemenliğe yönelik bir saldırıysa, o zaman bir Ruanda'ya, bir Srebrenika'ya yani insan haklarının ortak insanlığımızı yaralayacak şekilde çok ciddi ve sistemli olarak ihlal etmesine nasıl tepki gösterilebilir ki?"

Üye Devletlerin Uluslararası Örgütü Müdahale Etmekten Alıkoyması

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte uluslararası politikada büyük güçler arasındaki stratejik rekabet azalırken, 1990'lar boyunca devlet-içi çatışmalardaki vahşetler, devlet egemenliğini sınırlandırma ve uluslararası hukukta insan haklarını daha güçlü koruma taleplerini canlandırmıştır (Gizelis ve Kosek, 2005: 365). Bu olumlu tabloda devletlerin üye olarak yer aldıkları uluslararası örgütlerin de önemli yeri vardır. Buna rağmen bazen büyük güçler başta olmak üzere devletler, uluslararası örgütlerin otonomisini sınırlandırabilmekte, operasyonlarına engel olabilmekte, onların kurallarına uymayabilmekte, örgütleri yeniden yapılandırabilmekte ve sonlandırabilmektedirler (Abbott ve Snidal, 1998: 5). Örneğin BM'de genelde müdahaleye karar verenler ve uygulayanlar BMGK'nde veto yetkisine sahiptirler. Bu veto yetkisi iki türlü sakıncayı beraberinde getirir. İlk olarak, veto yetkisine sahip devletlerin bizzat kendileri hak ihlallerinde bulduklarında BMGK'ne başvurulamamaktadır. İkinci olarak, daimi üyelerin vetosu, insan hakları ihlallerinde bulunan devleti müdahale edilemez konuma getirmektedir (Balta Paker, 2012: 94).

BMGK'nin önüne özellikle küçük devletlere ilişkin müdahale konusu gündeme geldiğinde büyük güçler arasında bir pazarlık süreci yaşanmakta ve hatta bunlar kendi aralarındaki rekabeti küçük devletler üzerinden dolaylı şekilde yürütmeyi tercih edebilmektedirler. Bunun yanı sıra Güvenlik Konseyi'nde veto yetkisine sahip ülkelerin çıkarları bulunuyorsa, daimi üyeler müdahaleye istekli ya da isteksiz yaklaşabilmektedir. Zira BM'nin en yetkili organı olan Konsey'de, hangi konunun uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye attığı, BM'nin alacağı tedbirlerin neler olacağı konusunda daimi üyeler kendi çıkarlarını düşünerek karar vermektedirler⁵ (Ateş, 2012:

5. Jean-Luc Nancy, "karar verme, içerikleri ve temelleri ne olursa olsun her tür-

173, 179). Bu durum savaşı birbirine karşıt farklı yaşam tarzlarının sonucu olarak gören Hegel'in, devletlerin kendi amaç ve çıkarları dâhilinde işbirliğine yönelecekleri, ittifak kuracakları ve sürdüreceklerine ilişkin görüşünü de destekler görünmektedir (Griffiths, O'Callaghan ve Roach, 2013: 101).

Dolayısıyla uluslararası güçlerin devlet-içi çatışmalarda bazen devreye girmedikleri görülmektedir. İlk olarak bunların söz konusu çatışmayı o devletin iç sorunu olarak görmesinde kendi çıkarlarını doğrudan ilgilendirmemesi, müdahalenin maliyeti ve kaybından kaçınmak istemelerinin yanı sıra ayrılıkçı hareketleri destekleyerek fayda sağladıkları statükonun değişmesini istememelerinden ileri gelir. Hatta ABD'nin Endonezya hükümetini ayrılıkçı Doğu Timorlulara karşı desteklediği gibi ülke yönetimindeki baskın grupları ayrılıkçı gruplara karşı destekleyebilmektedirler. İkinci olarak, müdahale konusunda büyük devletler arasında görüş ayrılığı etkili olmaktadır. Böyle durumlarda ise tarafsızlıkları daha da sorunlu ulusal kolluk görevlerince çatışmanın çözümlenmesi yoluna gidilebilse de bu çoğu zaman çatışmayı daha da alevlendirebilmektedir (Yılmaz, 2007: 62-65).

Ulus-devlet yönetim sisteminin çözümlenmesinden küresel bir topluma doğru evriminde BM gibi küresel toplumun ihtiyaçlarını karşılayabilecek global örgütlere daha fazla ihtiyaç duyulduğu bir ortamda BM'ye ilişkin yapısal zorluklarla karşılaşıldığı görülmektedir. Güç ve faaliyet aktarımı noktasında bu örgütü yetkilendiren üye ülkelerin aynı zamanda isteksiz davranışlarına da şahit olunmaktadır. Lipson'un deyişiyle "sonucun aracı haklı çıkardığı, ancak aracın sonucun anlamını etkisizleştirdiği paradoks yaşanmaktadır". İhtiyaç anında üye ülkelerden askeri birlikleri göreve çağırabilen BM'nin bu yükümlülüğüne de zaman zaman iştirak edilmediği, dolayısıyla BM'nin görevini icra etmesini engelleyen üye ülkelerin suçlanması gerektiği de bir gerçektir. Örneğin, Ruanda örneğinde BM hizmetinde askeri birlikleri olan 19 üye ülkenin hepsi birlik göndermede isteksiz davranmışlardır (Lipson, 2005: 372-373). Benzer şekilde 1992 yılında Bosna-Hersek'te çıkarları doğrudan etkilenmeyen ve müdahalenin geniş kapsamlı olacağını düşünüp müdahale etmeyen ABD, aynı dönemde vuku bulan Somali'ye

lü etiğin boş anıdır" der. Nancy; yasalar, müzakereler, vakalar istisnalar üzerinde karar vermek durumunda olmakla birlikte otantik gerçekliğin de bir özelliği olarak karar vermenin yasaının ve istisnasının olamayacağını düşünür (2006: 199).

müdahale etme kararı almıştır (Keskin, 2009: 72).

Bunlar göstermektedir ki, güçlü devletlerin müdahale etmek isteyip istemedikleri çok önemli noktadır. Bu doğrultuda bir yönelim içinde değillerse Kongo ve Ruanda örneğinde olduğu gibi devlet-içi çatışmada soykırım da yaşansa bu onları harekete geçirmeyecektir. (Elmi, 2012: 222). Bu konuda örneğin Bosna, Ruanda ve Sudan’da devlet-içi çatışmalara müdahalede isteksizlik, insan güvenliği normuyla devam eden ve geleneksel güvenlik kaygıları, devlet egemenliğine saygı ve ölümleri durdurma arasındaki gerilimleri yansıtmaktadır (Seybolt, 2008: 1). Özellikle Batılı güçlerin kendi paralarını ve askerlerinin canlarını bu ülkelerdeki soykırıma varan devlet-içi çatışmalara müdahale etmek için riske atmak istememelerinin, gelecek için soykırımcılara cesaret verdiği yargısına da ulaşılabilir (Booth, 2012: 380). Benzer durum BMGK’nin diğer daimi üyelerinden Rusya ve Çin için de söylenebilir. Örneğin bu ülkelerin Suriye’ye müdahale konusunda veto yetkisini kullanma tehdidinde bulunmaları bunun göstergesidir.

Bunlardan Çin, örneğin Afrika’yı ekonomik gelişmesi için önemli görürken, diğer bir fayda olarak siyasal desteği görmekte ve bu anlamda müdahale etmeme ve egemen eşitlik ilkelerini ön plana çıkarmaktadır (Schoeman, 2006: 250). Yine 1988’den beri askeri cuntanın yönettiği Burma’ya olası müdahale, buranın *parya devlet* olarak değerlendirilmesine rağmen bölgesel istikrara tehdit oluşturmadığına ilişkin yaygın düşünce ve Çin’in muhalefeti nedeniyle gerçekleştirilememiştir. Benzer bir durum da Robert Mugabe’nin Zimbabve’sine 2000’li yıllarda olası müdahale, sömürgeciliğe yeniden dönüş olarak algılanacağı ve Güney Afrika’nın muhalefeti nedeniyle gerçekleştirilememiştir (Heywood, 2013: 385).

ABD başta olmak üzere gelişmiş devletlerin çoğu, kendi sivillerinin yanı sıra askerlerinin yaşamlarını ortaya koymaya artan oranda isteksiz davranma eğilimindedirler. Bunda ordunun maruz kaldığı risklerin azalması, devletin geçmişe nazaran daha az güvenlik, refah, ekonomik fayda ve egemenlik sunması ve tek taraflı⁶ güvenlikten çok taraflı güvenliğe kayışın bir yan-

6. ABD’nin “tek taraflılığını” eleştiren John Gerard Ruggie (1996), onun çok taraflı girişimlere yönelmediği sürece küresel dengesizliği hızlandıracağını düşünmektedir (aktaran Griffiths, Roach ve Solomon, 2011: 149). Ayrıca, eğer sistemde daha az kutuplaşma söz konusuysa iki şeyin olması muhtemeldir: (1) Jeo-stratejik

sıması olan güç kullanımının daha fazla kolektif meşrulaştırmaya tabi olması gibi etmenler rol oynamaktadır. Bu bir devletin tek başına eyleme geçemeyeceği anlamına gelmediği gibi, in extremis (son nefesini veren) devletlerin halen şiddetin meşrulaştırılması tekeline ellerinde tutsalar bile çok taraflı eyleme geçeceklerini ifade eden Ian Clark, ayrıca böyle bir koalisyonun parçası olmanın ise pratiklik ve siyasi yönden tercih edileceğini öngörmektedir (2008: 225-226).

Özellikle Eylül 2001’de terörizmle savaş ön plana çıkarken, ulusal çıkarlar devletlerin dış ve güvenlik politikalarının merkezinde yer almaya başlamıştır. Seybolt’un öne sürdüğü gibi bu durum insani müdahaleyi dünün problemi olarak kalmadığı, dünyanın değişik yerlerinde vuku bulan geniş çaplı insan hakları ihlalleri karşısında bazen harekete geçebildikleri dikkate alındığında görülebilmektedir (2008: 4-5).

İnsani müdahale söz konusu olduğunda stratejik hesapların yapıldığına vurgu yapan Booth, stratejik avantajın olmadığı durumlarda hareketsiz kalmalarının bu tip müdahalelerin insani amaçlara saygıdan ileri gelmediğini ortaya koyduğunu ifade etmektedir. Kaldı ki bu devletler kendi sorumluluklarını yerine getirmiş olsalardı 1994’teki Ruanda ve diğer yerlerde yaşanan insan hakları ihlallerine sessiz kalmazlardı (Booth, 2012: 378). Bu türden benzeri bir gelişme Şubat 2003’ten beri İngiltere ve Fransa’nın neden Sudan’a müdahale etmemesinde de görülebilmektedir. Burada bu devletlerin neden müdahalesi olmadığı sorusuna odaklanan Gegout, realist bakış açısının Sudan’a yönelik AB’nin ve üyelerinin politikalarını en iyi açıkladığını öne sürmektedir. Fransa ve İngiltere Sudan’a yönelik bağımsız dış politika izlerken AB çatısı altında kendi çıkarlarına karşı olabilecek bir pozisyonu tercih etmemektedirler. Komisyon ve Konsey sekreteryası gibi AB kurumları Sudan’a yönelik AB politikasında çok küçük rol oynamıştır (Gegout, 2006: 1).

İç Çatışma Yaşayan Devletin Güçlü Olup Olmaması

Çöken devletlerin çoğunda iç çatışmaların sürmesinin BM gibi dış aktörleri çekebileceği çoğu yazarca dillendirilmektedir (Williams, 1998: 427-428;

nedenlerle müdahale baskısında azalma vardır. (2) Müdahaleler, BM veya diğer bazı supranational (ulusüstü) örgütlerin himayesi altında çok taraflı karakter kazanmaya başlar (Regan, 2002: 61).

Keohane, 2008: 190). Örneğin ulusların içinde uyumsuzluk olmasının, uluslararası da uyumsuzluk enstrümanına dönüşeceğini belirten Galtung'a (2004b: 42) göre; çıkar çatışması yaşayan tarafların kendilerine özgü değerleri ihmal edilerek dışarıdan biri tarafından gerçek çıkarı olarak empoze edilme durumu söz konusudur. Bu yönelimdeki aktörler kendi çıkarlarının ne olduğundan ya bihaber ya da açıkça dile getiremedikleri için böyle davranmaktadırlar. Böyle bir davranışın diğer sebebi ise bazılarının diğerlerinin zihnini domine etmesi ve bu durumun sahte bilince yol açmasından kaynaklanır (Galtung, 2004a: 27).

Fortna ise barışı korumayı müdahale edilecek ülkenin petrol gibi stratejik kaynaklara sahip olup-olmamasının etkileyeceğini öne sürer. Bu konuda bazıları bu kaynaklara sahip olan ülkeye müdahaleyi daha olası kılacağını öne sürerken, diğerleri bazı güçlerin diğerlerinin o ülkeye girmesini istemeyeceği için müdahaleye karşı çıkabildiğini öne sürerler. Ayrıca BM'deki oylamalarda olduğu gibi potansiyel müdahil devletlerin resmi ittifak bağları, eski kolonyal ilişkileri ve petrol ihracatçısı olmaları gibi faktörler etkili olmaktadır (Fortna, 2007: 33-34).

İçsel bütünlüğü sağlama konusunda yeterince güçlü olmayan devletler özellikle etnik temelli devlet-içi çatışmalara maruz kaldıklarında bu sorunların, iç sorun olmaktan çıkarak bölgeye sıçraması, dış destek almaları veya dünya genelinde benzer hareketleri cesaretlendirmesi şeklinde uluslararası barışa tehdit oluşturması söz konusu olabilir. Çatışan tarafların birbirini yıpratma sürecine girmeleri bir üçüncü tarafın müdahalesini gerekli kılabilir. Uluslararası toplumun genellikle bu tür çatışmalara müdahale ettiği ve bu müdahaleyi de daha çok BM barış güçleri vasıtasıyla üstlendiği görülmektedir. Amacı uluslararası barış ve güvenliği sağlama üzerine inşa edilen BM'nin görece olarak tarafsızlığının getirdiği güvenilirlik bölgesel örgütlere ve devletlere oranla onu daha kolay kabul edilebilir kılmaktadır (Yılmaz, 2007: 44).

Aslında Carment ve James'in öne sürdüğü etnik yakınlık ve bölünmenin etnik çatışmalarda üçüncü taraf olasılığını artırdığına ilişkin hipotezi de bunu doğrulayıcı mahiyettedir. Bu bağlamda etnik çatışmalarda üçüncü taraf müdahalesiyle ilgili görüşleri şöyle özetlenebilir (2000: 196): (a) Geleneksel olarak sınırlanmış ve sınırlanmamış elitlerin çıkarları, etnik olarak çeşitli ve hâkim gruplarda farklılık göstermektedir. (b) Karar vericileri ülkesin-

de güçlenirken, kurumsal düzenlemelerin yokluğu, üçüncü taraf müdahalesi olasılığını artırmak için etnik olarak homojen seçmenleri birleştirebilir. (c) Ulus aşırı etnik yakınlık, bölünme ve saf dışı bırakma, ulusal arenada liderlerin yarar sağlama adına üçüncü taraf müdahalesini kolaylaştırabilir. (d) Çift tehditle yüz yüze gelen elitlerin, diğer devletlerle ihtilaflarından daha fazla sakinme olasılıkları vardır.

Liberal çok kültürcü Will Kymlicka (1998) da; soykırım, kitlesel işkence, kölelik ve göç ettirme gibi kaba ve sistematik ihlaller karşısında uluslararası müdahaleyi ve bu müdahalenin meşruiyetinin temelde hak ihlalinin derecesine bağlı olduğunu da ekleyerek bu tür liberal amaçlara dayanan müdahalelere destek vermektedir. Devletin liberal bütünleştirme amacını gerçekleştirmek için azınlık kültürlerine müdahalesine de onay veren Kymlicka, kültürün içindeki liberallerin söz konusu kültürü liberalleştirmeye yönelik uğraşlarına da destek vermektedir. Hakkı ihlal edilenin rızası halinde güç kullanımının meşruiyet kazanabileceğini öne süren Kymlicka, Kosova ve Ruanda gibi yerlerde görülen insan hakları ihlallerinin “kabalığa” ulaşmadan müdahale edilebilmiş olsaydı engellenebileceğini öngörmektedir. Ancak Kymlicka, bir ülke içindeki tarihi azınlıklara ve kaba olmayan hak ihlallerine karşı müdahaleye mesafeli yaklaşmaktadır (aktaran İrem, 2005-2006: 36-37).

Öte yandan, Linklater; Bull ve Vincent’in Batıya karşı isyan temasında bir alt konu olarak ele aldıkları ırksal eşitlik talebinin, üçüncü dünya halklarının temel adalet gereksinimlerine cevap olamadığı sürece uluslararası düzenin sürdürülemezliğini ortaya koyduğunu hatırlatmaktadır. Örneğin, Güney Afrika’daki siyasi istikrarsızlığın, beyaz ırkın üstünlüğünü savunan apartheid rejiminden kaynaklandığını öne süren Linklater, bu ahlak dışılığın uluslararası toplumun müdahalesi için yeterli bir gerekçe sunduğunu savunmuştur (2012: 135).

Uluslararası Güç Dağılımı

Uluslararası güç dağılımının yapısı, tek taraflı ya da çok taraflı müdahale davranışını etkilediği gibi müdahale başarı ya da başarısızlığından daha çok bizzat herhangi bir devlet-İçi çatışmaya müdahale edilip edilmemesinde önemli bir kriter olmaktadır. Bu iki unsur aslında müdahalenin tarihsel serüveni ve güç dengesinin değişim süreciyle de paralel görülebilir. Örneğin,

Polonya'nın bağımsızlığının 18. yüzyılda uluslararası denge adına üç defa başarısızlığa uğraması; Britanya ve Fransa'nın Nazi Almanya'sının gücünü dengeleme ihtiyacının bir tezahürü olarak İtalya'ya olan gereksinimleri dolayısıyla Milletler Cemiyeti'nin, Habeşistan'ı İtalya'nın saldırganlığından koruma aleyhine karar vermesi, uluslararası güç dağılımı ve düzenin adalet fikrine üstün geldiğinin işaretleridir (Linklater, 2012: 131).

Jeffrey W. Taliaferro'nun (2004) çalışmasında ifade ettiği gibi büyük güçlerin Vietnam ve Afganistan gibi jeopolitik risk taşıyan periferilere müdahalesine bakıldığında bunun dış politika karar alımıyla ilişkili olduğu görülmektedir. Nitekim psikolojik ve realistik teorilerin birleşimiyle dış politika sürecini analiz ettiği çalışmasında Taliaferro, bu tür kararlarda büyük güçlerin liderlerinin prestij kaybı algılamalarının ve fayda-maliyet analizlerinin ön plana çıktığını belirtmektedir (aktaran Ikenberry, <https://www.foreignaffairs.com>, 6 Ağustos 2015'te erişildi). Özellikle uluslararası örgütlerin üyelerinin devletler olması ve bu örgütlerin karar alıcılarının da devlet temsilcilerinden oluştuğu düşünüldüğünde bu örgütlerin karar aşamasının bir ölçüde uluslararası güç dağılımını yansıttığı ve bunun realizmin öngörülerıyla de çok farklılık oluşturmadığı görülmektedir.

Morgenthau'ya (1967) göre, uluslararası örgütler devletlerin istediklerinde kullandıkları bir araçlardır; onlar, devletlerin gücünü azaltabilir veya artırabilir, fakat uluslararası sistemin temel karakterini etkilemezler. Çünkü onlar devletler arasında temel güç dağılımını yansıtır. Uluslararası örgütler devlet davranışı üzerinde bağımsız etkiye sahip değildir. Mearsheimer'a (1994/95) göre ise sistemdeki en güçlü devletler dünya gücünü paylaşmayı sürdürebilmek hatta kendi güçlerini artırabilmek için kurumları oluştururlar ve şekillendirirler (aktaran Karns ve Mingst, 2004: 46).

Buradan hareketle nispi kazancı önemseyen realistler, güç dengesini⁷ ba-

7. Göreceli kapasite dengesi ile ilişkili olarak statüko, devlet-içi çatışmayı müzakereyle halletmenin önemli bir parçasıdır ve statükoda değişiklikler olduğunda, birisi bunları düşmanlıkları attırmaktan ziyade işbirliğine yönelim olarak görebilir. Bunun için de tarafsız müdahilin buradaki rolü bunu kolaylaştırabilir niteliktedir. Eğer görüşmeler başladığında ve başarılı olduğunda belirleyici olarak savaş alanı şartları önemli rol oynuyorsa, devam eden süreçte göreceli kapasite dengesi nihai müdahale için en önemli olurken, tam tersine önyargılı bir müdahale süregiden istikrarlı kapasite dengesini zora sokabilecektir (Regan 2002: 112).

rışın sürdürülebilmesi için en uygun seçenek olarak görürler. Bir ülkedeki barışı tesis etmenin, aktörlerin mevcut ve muhtemel gerginliklerini ortadan kaldırmakla mümkün olabileceğini ve bu uğurdaki şiddet ve savaşın barış ve adalete hizmet edebileceğini düşünen realistler devlet yönetiminde ahlaki geçerliliği küçümserler ve devletin varlığını koruma ve çıkarları için güç kullanmak zorunda kalabileceklerini öne sürerler. Realistler, kendi güvenliğini koruma adına uluslararası normların bazen ihlal edilebileceğini ve insanların mağdur olmasının önüne geçilemeyeceğini öne sürerek savaşa başvurma hakkı ve savaşta adalete karşı çıkarlar (Özerdem, 2013: 15-16).

Realistlere göre askeri müdahale ve savaş, uluslararası sistemin anarşik doğasında var olan bir durumdur ve uluslararası sistemin anarşik doğasında devletler varlıklarını sürdürebilmek için kendi araçlarına güvenmek durumdadırlar. Söz konusu araçlardan birisi de askeri müdahaledir ve uluslararası baskılar bundan dolayı askeri müdahalenin temel nedeni olarak da görülmektedir. İkinci ve üçüncü seviye (devlet ve sistem düzeyleri) arasında bir köprü işlevi gören neo-klasik realizm de uluslararası sistemin bütün ülkelere yönelik genelleştirilebilir kesin bir baskı uyguladığını, diğer bir deyişle uluslararası sistemin baskılarının devletlerin dış politikalarını değiştirmede başlıca neden olduğunu savunurken, bunda iç siyasi şartlar ve elit algılamaları gibi birim düzeyli değişkenlerin katkısını da göz ardı etmemektedir (Dueck, 2009: 140-141).

Realist pencereden insani müdahale ve uluslararası hukuk devlet adamlarının ulusal çıkarları sürdürmelerinde ellerindeki bir araç olarak görülmektedir. Bu çerçevede örneğin klasik realizmin Libya müdahalesinde Fransız, Amerikan ve İngiliz çıkarlarına ilişkin sağlam bir çerçeve çizdiği söylenebilir ve bu anlamda prestij ve jeo-stratejik çıkarlar real politik ve rasyonel seçim davranışın bir yansıması olarak da okunabilir (Jude, 2012: 72). Bu bakımdan devletlerin milli çıkarlarını bir kenara itip insani ve etik konulara odaklanmasına ciddi güvensizlik ortamının fırsat tanımayacağını öne süren realistlere göre, siyasi eylemleri bir şekilde belirleyen çıkarlardır. Küresel siyaset de bu çıkarların geliştirilmesi için gösterilen ve ahlakla ilişkisiz bir güç mücadelesinin ürünüdür (Burchill, 2012: 98).

Robert Keohane, güç ve çıkarı önemli bulmakla birlikte Waltz ve Gilpin gibi yapısal gerçekçilerin uluslararası sistemde anarşinin boyutlarını abarttığını ifade etmektedir. Doktora çalışmasında BM Genel Kurulu'nu incele-

yen Keohane, araştırma sorusu olarak belirlediği ve sonraki 30 yılında da “devlet davranışı tamamen güç dağılımından mı çıkarılır veya devlet davranışını tanımlamada kurumlar önemli midir?” sorusuna cevap aramaya devam etmiştir. Keohane’in Nye ile birlikte yazdığı 1977 tarihli *Power and Interdependence* isimli kitaplarında gerçekçilik ve karşılıklı karmaşık bağımlılık şeklinde iki teorik modelle açıklamada bulunmaktadırlar. Gerçekçiliğin, uluslararası ilişkileri güç müdahalesi olarak gördüğünü ve üç esas varsayımı bulunduğunu söylerler: “1. Devletler hem uyumlu hem de en önemli aktörlerdir. 2. Askeri güvenlik meselelerinin baskın olduğu dünya siyasetinde sorunlar arasında bir hiyerarşi vardır. 3. Kuvvet, politikanın etkili ve kullanışlı bir alanıdır”. İkinci teorik modele göre ise “devletlerden başka aktörler de vardır, sorunlar arasında hiyerarşi yoktur ve güç etkisizdir”. 1984 yılına gelindiğinde Keohane, *After Hegemony*⁸ isimli ve yapısal gerçekçilik ile karşılıklı karmaşık bağımlılığın bir sentezini yaptığı denemelerden oluşturduğu (neo-liberal kurumsalcılık) kitabında; “devletler arasındaki kurumsallaşmış işbirliğinin devam ettirilmesinin, rejimlerin oluşturulması için gerekli olan hegemonik şartların sürekli kılınmasına bağlı olmadığı” sonucuna varmıştır. 1945’ten beri ABD’nin Avrupa ve Japonya’ya nazaran güç kaybetmesine karşın uluslararası sistemin nasıl istikrarlı bir işbirliğine dönüşebileceğini göstermeye çalıştığı bu kitabında, belli alanlarda devletlerin beklenti ve davranışlarını birbirine yakınlaştıran normlar, ilkeler ve kurallar anlamında kullandığı rejimlerin, güç dengesinde⁹ değişiklikler olmasına karşın ebedi işbirliği yönünde devletlerin uzun dönemli rasyonel çıkarlarını savunduğunu ve rejimlerin belirsizliği azaltıp uluslararası işlemlerin maliyetini azaltma gibi işlevlerinden bahsetmektedir (aktaran Griffiths, Roach ve Solomon, 2011: 107-110).

İngiliz Okulu ise, uluslararası toplum çözümlemesi ile neo-liberal kurumsalcıların anarşik bir yapıda bile işbirliğinin nasıl mümkün kılındığıyla ilgili

8. Söz konusu kitapta; neo-realizmin bireyciliği büyük ölçüde kabul edilmekle beraber “uluslararası kuruluşların güç ve çıkarın etkilerini tamamen yerinden etmese bile onlara gölge düşürebileceği” öne sürülmektedir (Wendt, 2012: 17).

9. Sırasıyla kavramsal düzeyde ikili denge, çoklu denge ve dengeleyici şeklinde dönüşüm yaşayan güç dengesi kuramı; doğa halinin mutlaka savaş hali anlamına gelmediğinin gösterme çabasının ürünüdür (Ayдын, 2004: 39).

argümanlarına yaklaşırsa da İngiliz Okulu, “rasyonel egoistler arasında işbirliğinin nasıl mümkün olabileceğini açıklamak için oyun teorisini kullanan neo-liberal kurumsalcıları takip etmemişlerdir.” Bu konuda konstrüktivistlere yaklaşırsalar da onlar gibi epistemoloji ve yöntembilim konularına çok fazla ilgi göstermemişlerdir. İngiliz Okulu, egemenliğin değişebileceğine ve devletlerin anarşi durumundan bir uluslararası sistem ya da toplum inşa edebileceklerini ve bu toplumu da belli ölçüde temel insani adalet ilkelerine dönüştürebileceklerini öne sürmektedirler (Linklater, 2012: 147-148).

İngiliz Okulu yaklaşımına göre, uluslararası toplumun askeri bir güç dengesinin varlığına bağlı olup olmadığı yönündeki tartışmalarda, büyük güçlerin uluslararası toplumun kurallarını kendi çıkarlarına endekslemek için nasıl yeniden yazdığı ya da ABD’nin ICC’ye yönelik tutumunda da görüldüğü üzere kendisinin uygun görmediği şeyleri görmezden geldiği ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla büyük güçler uluslararası sisteme genellikle en ciddi tehdidi oluştururlar. Bununla birlikte, İngiliz Okulu çalışmaları, büyük güçlerin ben-çıkarmı her zaman uluslararası düzeni devam ettirmenin önüne geçirmeyerek önemli sorumluluk sahipleri olabileceklerini de öne sürmüşlerdir. Uluslararası toplumda temel hedef konusunda yaptığı tartışmaya paralel olarak Bull, güç dengesini korumakla elde edilecek ortak çıkarla, her bir devletin kendi egemenliğini koruma amacının genellikle çatıştığı sonucuna varmıştır. Bu aynı zamanda düzen ve tüm egemen devletlere eşit davranılmasını ilke edinen adalet fikrinin çatışmasıdır (Linklater, 2012: 124-125, 131).

Güç dengesinin pratiğe yansımaya bakılacak olursa, II. Dünya Savaşı’ndan sonra yeni bir hegemonik güç olarak ortaya çıkan ABD’ye karşın, 1960’larda yeni bağımsızlığını kazanan devletlerin sayısında artışı ve Sovyetler Birliği’nin meydan okuyuşu ve bunun sonucunda kurulan nükleer denge sonrası silahlanma rekabetinin her iki blok içinde katlanılmaz bir hal aldığı görülmüştür (Bozdağlıoğlu ve Özen, 2004: 68). Bir zamanlar idealizmle özdeşleşen devlet egemenliğinin zayıflatılmasının, artık başlıca ulusal çıkar haline geldiğini öne süren John Herz, 1980’lerde silahlanma yarışının yeniden başlaması, süper güçlerin orta Amerika ve Afganistan’a müdahaleleri ve demografik ve ekolojik sorunlarla mücadeleye başlama hususunda başarısız olunması (Fred Halliday’in ifadesiyle İkinci Soğuk Savaşın başlaması) üzerine umut bağladığı yumuşama politikasının çöktüğünü gözlemlemiştir. Yine

Herz, Soğuk Savaşın, bir politika yapıcının karar verirken insani çıkarı ulusal çıkarların üzerine yerleştirmesi sebebiyle sona ermekten ziyade, süper güçlerden birisinin ideolojik ya da ekonomik şartlarda Batı ile rekabeti artık sürdürülemeyeceği için bittiği görüşündedir (aktaran Griffiths, Roach ve Solomon, 2011: 27-29). ABD'nin kapitalist sistem üzerindeki hâkimiyeti Sovyetler karşısında sistemik güç¹⁰ sahibi olarak öne çıkmasını ve ABD'nin gücünü sürdürülebilir olmasına katkı sağlamıştır (Bozdağlıoğlu ve Özen, 2004: 68). Hardt ve Negri'ye göre ise her ne kadar 19. yüzyıl İngiliz, 20. yüzyıl da Amerikan yüzyılı olarak ya da modernleşme Avrupa'ya ait, post modernleşme de ABD'ye ait görülebilse de içinde bulunduğumuz çağda emperyalizm bitmiştir ve hiçbir ulus dünya lideri olamaz (2008: 145).

Dunne ve Wheeler (1999), iki kutuplu yapının sona erişinin, insani müdahalenin yeni ilkelerinin uluslararası toplumun yapısına angaje olmasını kolaylaştırdığını ve müdahale eyleminin her ne kadar hukuku ihlal etme olasılığı bulunsa da çok ciddi insani acil durumlarla karşı karşıya kalan toplumlara müdahale edilmesinden yanadırlar. Buna karşı çıkan Jackson (2000), en ciddi insan hakları ihlallerinin önemli bir kısmının askeri çatışmalar sırasında cereyan ettiğini ve insani müdahalenin büyük güçler arasında rekabet ve kuşku oluşturma olasılığını ön plana çıkarmaktadır. Bu bakımdan büyük güçler arasındaki istikrarı korumak ve devletler arasındaki şiddet sınırlamaları, insani savaştan öncelikli olmalıdır (aktaran Linklater 2012: 135). Bununla birlikte süper güçler rekabetini etkilemeden, uluslararası insani sistemi kurtarma arayışından siyasal düzen kurmaya yönelik evrilmeye olanak sağlayacak gerekli çabanın gösterilmediği ortadadır (Pasic ve Weiss 2003: 110).

Çünkü Soğuk Savaşın sona ermesiyle oluşan güç dağılımında, süper güç çatışmasının yokluğu ve bununla ilişkili olarak BMGK'nin barışa yönelik

10. Yumuşak güçte olduğu gibi dolaylı bir nitelik arzeden sistemik güç, bir devletin ekonomik ve siyasi yönden uluslararası sistemin yapısını değiştirebilme kabiliyetini ifade eder. Sistemik güç örneği olarak 18. ve 19. yüzyıllarda İngiltere'nin pozisyonu, II. Dünya Savaşı sonrası gelişen uluslararası rejimler, kuruluşlar ve normlar verilebilir. Sistemik güce sahip devletler, sistemik etki araçlarını kullanırlar ve maliyet hesabı yaparak diğer devletlerin birleşerek kendisini dengelemesine izin vermemiş olurlar ve sürekli artan gücü karşısında diğer devletlerin katılması sağlanmış olacaktır. Bu sağlanabildiği ölçüde de sürdürülebilir güç olgusu da varlığını koruyacaktır (Bozdağlıoğlu ve Özen, 2004: 67-68).

tehditleri geniş ölçekli değerlendirmesi, Soğuk Savaş sonrası süreçte çok taraflı barışı koruma operasyonlarının sayısını oldukça yükseltmiş olmakla birlikte söz konusu güç dağılımının bunu bazen sekteye uğratabildiği görülmektedir. Örneğin 2003 yılında yeniden başlayan Darfur'daki krize BM'nin gereken önemi veremediği görülmektedir. Daha da ironik bir durum olarak Arap uyanışı ile ortaya çıkan Libya ve Suriye krizlerinde küresel güçlerin farklı politika izledikleri görülmektedir. Çok taraflı ve daha çok BM ile ilgili bu müdahale edip etmeme durumları haricinde Rusya'nın tek taraflı olarak 2008 yılında Gürcistan'a ve son olarak 2014 yılında Kırım'a yönelik müdahalesine şahit olunmuştur.

Devlet-İçi Çatışmanın ve Çatışanların Niteliği, Bölgesel ve Uluslararası Dengeler Üzerindeki Etkisi

Birçok nedenden ötürü çıkabilen devlet-içi çatışmaların bölgesel ve uluslararası dengeler üzerindeki etkisi bağlamında bir devletteki iç çatışmanın ve çatışan tarafların niteliği müdahale için önem kazanabilmektedir. Bu anlamda belirgin etki doğuran çatışmaların başlıcalarından birisinin etnik temelli devlet-içi çatışmalar olduğu söylenebilir. Söz konusu etnik çatışmalar, tarihsel düşmanlığın ön plana çıktığı, kurumsal, siyasi ve uluslararası düzeyde geliştiği ve medyanın da etkili olduğu bir süreçte büyüyüp gelişir. Bu adem-i merkezileşme sürecinde parti çoğulculuğu ve milliyetçi ideolojinin rolü büyüktür. Bu devlet içi çatışmada ayrılıkçı etnik gruplar, komşu devletlerden dış destek arayabilirler (Carment ve James, 2000: 175).

Komşu devletlerde etnik anlaşmazlık, savaş ve uluslararasılaşma süreci için bir unsur iken, iç hırs da dış politika maceracılığında ana faktör olabilmektedir. Bir devlet, devlet-içi çatışma yaşayan devlette, bir etnik örgüte, bir tarafa, devlete karşı çıkan askeri gruba ya da hükümete destek verebilir. Etnik çatışma kaçınılmaz olmaktan ziyade amaçla yayılır. Amaçtan kasıt, ulusal ve uluslararası alanda fırsatların artmasına vurgu yapan siyasi hırslardır. Etnisitenin doğasına ve sosyal orijinlerine vurgu yapan konstruktivistlere göre, etnisite ne tamamen değişir ne de tamamen açıktır. Yine onlara göre etnisite, bireysel bir özellik olmaktan ziyade sosyal bir olgudur ve liderler diğer etnik grupların ortaya çıkardığı tehditlere karşı üyelerini mobilize ederler. Bu mobilizasyon ise, diğer gruplara, harici devletlere ve etnik düşmanlara karşı birleşme oluşturarak, büyük ölçüde kolektif kapasite-

lerini artırma yolunu açar (Carment ve James, 2000: 174-175).

Devlet-içi çatışmaya nerede ve nasıl müdahale edileceğine ilişkin kararda önem taşıyan iki genel bilgi kategorisinin; çatışmanın nitelikleri ve müdahalenin nitelikleri olduğunu öne süren Regan'a göre devlet-içi çatışmaya müdahale kararında çatışanların kimin ve niçin savaştıklarının ve kültürel karakterlerinin de hesaba katılması gerektiğinden söz eder. Regan'a göre ayrıca, devlet-içi çatışma yoğunluğu artmasına rağmen, dış müdahale olasılığı potansiyel müdahalecilerin bu yönde istekli olup olmamalarına bağlıdır. Fakat çatışmayla ilişkili sosyal bozulma seviyesinin yüksek olması, bir dış müdahaleyi mümkün kılmaktadır. Bu noktada çatışmanın tipi için seçilecek kriteri aldirmeden, genel bir müdahale politikası ve özellikle siyasi toplumun karşı karşıya kaldığı zor durumlar ön plana çıkmaktadır (Regan, 2002: 65, 69).

Örneğin BM organları müdahale edip etmemeye yönelik karar alırken, bölgesel ve uluslararası bir takım kısıtlarla karşı karşıya kalabilmektedir. Birincisi, devlet-içi çatışmanın bölgesel alt sistemi veya uluslararası sistemin istikrarını tehdit potansiyeli olan güvenlik düşüncesidir. İkincisi, devletlerle bölgesel IGO'lar ve BM arasında etkileşimler ve ilişkilerden kaynaklanan baskı ve kısıtlamaları kapsayan siyasi düşüncelerdir. Üçüncüsü, hedef ülkede savaşmayan sivillere yönelik devlet-içi çatışmanın ters etkisini gösteren insani kaygılardır. Dördüncüsü ise, uluslararası norm ve ilkelerin yaygınlığını öngören normatif düşüncelerdir (Mullenbach, 2001: 140-141).

Devlet-içi çatışmanın uluslararası ve bölgesel dengeler üzerindeki etkisi hakkında fikir vermesi bakımından Mullenbach'ın güvenlik, siyasi, insani ve normatif faktörlerle ilgili hipotezleri dikkat çekicidir. Mullenbach'ın güvenlikle ilgili hipotezlerden birincisine göre, hedef devlete karşı bir veya birden fazla devletin müdahalede bulunması, bir BM müdahalesinin olasılığını artıracaktır. İkincisine göre, söz konusu anlaşmazlık askeri düşmanlıkları tırmandırıldığında BM müdahalesi ihtimali artacaktır. Siyasi faktörlerle ilgili şu hipotezleri kurmuştur: Hedef ülke hegemonla aynı bölgede bulunduğu BM'nin müdahalesi daha azdır. Hedef ülke büyük bir bölgesel veya küresel gücün eski kolonisi ise BM müdahalesi olasılığı azalacaktır. Anlaşmazlığa bölgesel örgütler müdahale ettiklerinde BM'nin müdahale olasılığı yüksektir. Hedef ülkedeki anlaşmazlığa BM daha önceden müdahalede bulunmuşsa BM müdahalesi olasılığı yüksektir. İnsani faktörler bakımından şu hipotezleri kurmuştur: Hedef ülkedeki anlaşmazlık sonucu

yüksek seviyede mülteci durumunda veya yer değiştirmek zorunda kalınmışsa bir BM müdahalesi olasılığı yüksektir. Hedef ülkedeki anlaşmazlıkta yüksek oranda ölümler varsa BM müdahalesi olasılığı yüksektir. Normatif faktörler bakımından şu hipotezleri kurmuştur: Soğuk Savaş sonrası süreçte bir BM müdahalesi olasılığı yüksektir. Ulusal liberalleşmede ya da bir bağımsızlık anlaşmazlığında bir BM müdahalesi olasılığı yüksektir. Ayrılkçı anlaşmazlıklarda bir BM müdahalesi olasılığı daha düşüktür (2001: 142-150). Bununla birlikte ayrılkçı hareketlerin dış müdahaleye zemin hazırlayabilmesi de tamamen küçümsenmemelidir (Buzan, 2015: 89).

Regan'ın hipotezleri de bu doğrultuda önemli ipuçları verir. İlk hipotezine göre, bir iç çatışmaya sınırı olan ülkelerin sayısının çokluğu, bu çatışmaya dış müdahale olasılığını artırmaktadır. Bir devletin ulusal güvenliği, sınırındaki istikrarsızlıktan tehdit algılaması bölgede siyasi kontrolü azaltacağı gibi, çatışmadaki faydaları artırmaktadır. Ayrıca sınır aşırı toplumların etnik bağları / yakınlığı genellikle geniş mesafelere dağılmış etnik gruplardan daha yüksek olmakta ve bu da karar verme sürecini etkileyerek müdahale etmemenin maliyetini artırmaktadır. Dolayısıyla bu unsurlar birlikte ele alındığında müdahale için fırsat ve istekliliği artırmaktadır. Regan'ın hipotezlerinden ikincisi, devam eden çatışmanın şiddeti arttıkça, dış müdahale olasılığı azalacağına ilişkindir. Daha yoğun bir çatışmada başarılı müdahale etmenin şansı da azalmaktadır. Regan'ın hipotezlerinden üçüncüsü, yaklaşmakta olan insani kriz kaygısı ve geniş sosyal bozulma oluştuğunda, dış müdahale olasılığı artmaktadır. Sosyal bozulma ve insani kriz etkisi mülteci dalgası veya ölümlerle sonuçlanmaktadır. Örneğin, 1977'deki Zaire'de 1. Shaba krizinde çok fazla ölüm gerçekleşmese de insanlar geniş çaplı mülteci ve göç etme durumunda kalmışlardır. Regan'ın hipotezlerinden dördüncüsü, en azından bir devlet içi çatışmaya tek taraflı müdahaleler, Soğuk Savaş sonrası döneme göre Soğuk Savaş döneminde daha olasıydı. İdeolojik düşmanlıkların bitmesiyle, tek taraflı müdahaleler içsel kaygılarla artan ölçüde sınırlanmış ve kolektif müdahalelere yönelinmiştir (2002: 49-52).

Devlet-içi çatışma bölgesel ve uluslararası dengeler üzerinde etki doğurabilirken, bu süreç ters yönde de düşünülebilir. Örneğin, Balta Paker, Soğuk Savaşın sona ermesinin Afrika'daki çatışmaları iki düzeyde etkilediğini belirtir. Birincisi, Soğuk Savaş döneminde komünizme karşı tampon niteliğindeki bölgelere yapılan uluslararası yardımların durmasıdır. Meşruiyetini, gelen bu

yardımları destekçilerine dağıtarak sağlayan hükümetlerin, farklı grupları ekonomik olarak sisteme entegre etmede güçlük yaşamalarını beraberinde getirmiştir. Laitin, uluslararası yardımla, sömürgecilik sonrası Afrika devletlerinin kurdukları bu ilişkiye “topal leviathan”¹¹ demektedir. Uluslararası yardımların kesilmesiyle “kötürüm leviathan” haline gelmiştir. Bu ise sadık olan grupların rejimle sorunlar yaşamasını ve zaten muhalif olanların ise polis denetiminin ortadan kalkmasıyla merkezi devlete karşı olanaklarının çeşitlenmesini beraberinde getirmiştir. Bunun üzerine Afrika liderleri yasadışı silah ve maden ticareti ile rejimlerinin finansal açıklarını kapamaya çalışmışlardır. Küreselleşme ve ona eşlik eden neo-liberal ideolojinin devlet egemenliğini aşındırdığı sürecin de etkisiyle güçsüz devletler için meşruiyetin kaynağının kayıt dışı ekonomiden elde edilen karın bölüşümü oluşturması ise “gölge leviathan”a işaret etmektedir. İkincisi, çatışmalarda bölgesel aktörlerin rolü artmıştır. Bu iki mekanizmanın etkisi 1989’da Mali, Senegal ve Liberya’da, 1990’da Ruanda’da, 1991’de Somali ve Sierra Leone’da, 1993’te Burundi ve Uganda’da, 1994’te Çad’da, 1997’de Etiyopya’da, 1998’de Yeni Gine ve Kongo’da etkisini göstermiştir (2012: 61-64).

Medyanın ve Kamuoyunun Rolü

1980’lerde özellikle haber medyasının yaygınlaşmasıyla küresel düzeyde medyanın bir dönüşüm geçirdiği görülmüştür. 1980’lerin sonlarındaki medya istilasının, medya iknacılığının yükselmesiyle beraber özellikle hükümetlerin karar alım aşamasında etki eder hale geldiği görülmüştür

11. David Laitin’in (1999) ‘topal leviathan’ı şu özellikleri taşır: İç siyasette bu devletlerin dayanağı dar bir vergi tabanıyla geniş bir ödül sistemidir. Yaşam süresi kısa olan bu rejimlerin liderleri isteksizlik ya da kaynak sıkıntısı nedeniyle uzun soluklu politik ve ekonomik projelere kalkışmazlar. İstikrarsızlık, bölünme ve komünizm tehdidiyle uluslararası kuruluşları ve devletleri vergilendirirken kendi iç istikrarını dış kaynaklı polis denetimiyle sürdürürler. ‘Gölge Leviathan’da ise, küresel kayıt dışı ekonomiye entegre olan mafya, etnik grup liderleri ve bölgesel liderler gibi devlet dışı aktörlerin, yönetimdeki etkisi artmıştır. Güvenlik, bütün topluma sağlanan kamusal bir hizmet olmaktan ziyade yalnızca tarafgirlerine sağlanan özel bir meta haline gelmiştir. Bu ise yaşamın daha az güvenli olmasına dair bir projeye sahip yönetici elitler için şeffaflık baskısından kurtulma ve yurttaşlardan sadakat satın alma avantajı sağlamaktadır (aktaran Balta Paker, 2012: 63-65).

(Robinson 2002: 7). Medyanın bu niteliği, uluslararası toplumun bazı devlet-içi çatışmalara müdahale ederken, bazı yerlere müdahalede bulunmamasında medyanın rolünün yadsınamayacağını ortaya koymuştur. Yapılan çalışmalar da bunu doğrulamaktadır. Örneğin, Baastø Piers Robinson'un politika-medya etkileşim modelini kullanarak Libya örneği üzerinden müdahil ülkelerin politikalarını belirlemede medyanın önemini ortaya koyarken bunun neden Suriye'de olmadığını da yine medya üzerinden açıklamaktadır (Baastø, 2013: v). CNN etkisi olarak da bilinen medyanın etkisi daha çok ABD'nin Somali'ye yönelik 1992'de karar almasının arkasındaki itici güç olduğu öne çıkarılmaktadır. Bu yöndeki çalışmalardan birisi olan Jonathan Mermin'in çalışmasında Washington yönetiminin müdahale yönünde karar almasında Amerikan televizyonlarının rolü detaylı bir şekilde ortaya konmaktadır (1997: 385-403).

Medyanın korkunç insan hakları ihlallerini gün ışığına çıkarma görevinin parlak olmadığı yakın dönemli örnekler olarak Ruanda ve Darfur'daki ileri düzeydeki insan hakları ihlalleri verilebilir. 1994'te vuku bulan Ruanda soykırımını inceleyen Linda Melvern'e göre, başta İngiliz hükümeti olmak üzere hükümetlerin bu olaylar karşısındaki sessizliği, ikiyüzlülüğü, yalanları ve medyanın sorumsuzluğu ortaya çıkmıştır. İngiliz hükümeti bu katliamları bilmediğini ve BM politikalarını takip ettiğini iddia etse de, İngiliz hükümetinin ölümler başladığında gerçek zamanlı bilgilere sahip olduğu, hatta İngiliz hükümetinin BMGK'nin cılız tepkiyle yetinmesinde de öncülük ettiği söylenmektedir. Bir üst düzey İngiliz yöneticinin ifade ettiği üzere "elbette yapmadık... ne basın ne de kamuoyu ilgileniyordu" şeklindeki bahanenin arkasına saklandığı görülmektedir. Medyanın bu olaylara tepkisi İngiltere'nin dışarıda kalması için mazeret üretecek tarzda "iç savaş, kabilecilik, kabileci hacamat" yorumlarından öteye geçmemiştir (Booth, 2012: 410-411).

Medya ile ilişkili olarak bilgi de önemli bir role sahiptir. Bilgi, uluslararası medyadan diktatörlüklere ve demokrasilerdeki siyasal liderlerden asker ve sivillere kadar çatışmaya muhatap olan geniş bir kesime etkisi bakımından çatışmayı önlemede gelişen bir öneme sahiptir (Strobel, 2001: 677). Bununla birlikte, Somali ve Bosna örnekleri üzerinden incelemelerde bulunan Warren Strobel (1996), ABD hükümetinin uluslararası çatışmalara yönelik politikasının kamuyu gözden geçirerek şekillendiğini belirtmiştir. Oturmuş politika yapısında medyanın yetkilileri yönlendirmesinin çok da

etkili olmayacağını belirten Strobel, politikanın açık, sürekli ve iyi iletişimle olması halinde, medyanın yetkililere öncülük etmekten ziyade onları takip edeceğini vurgulamaktadır (aktaran Jentleson, 2001: 260).

Liberaller ve Marksistlere göre, siyasi liderler iç siyasi nedenlerle yurt dışında güç kullanmayı daha olası görürler. Liberaller otokrasilere nazaran demokrasilerin sadece iç siyasi nedenlerle savaşa kalkışmasını daha az olası görürlerken, Marksistler de sosyalist rejimlerin böyle bir şeye kalkışmasını kapitalist olanlara göre çok daha az olası görmektedirler. Bu konuda dikkati başka yöne çeken savaş teorisi akla gelmektedir ve bu teoriye göre liderler uluslararası anlaşmazlıkları iç çatışmayı tasfiye etmek ve dışa vurmak için kullanırlar. Dueck, savaş beklentisinin Amerikan kamuoyunda pek popüler olmadığını, bir müdahale kararı sonrası kamu iradesinin sıklıkla başkanın tarafında yer aldığını ancak bu bayrak etrafında bir araya gelmenin etkisinin yüzeysel ve kısa ömürlü olduğunu öne sürmektedir (2009: 141-143).

Bu örnekten yola çıkarak silahlı müdahale konusunda karar vericilerin genellikle yedi unsura göre karar aldığı söylenebilir: (1) Halk desteği veya muhalefeti, (2) hedef ülkenin bu eyleme davet çıkarıp çıkarmadığı, (3) insan haklarının savunulmasının böyle bir müdahale gerektirip gerektirmediği, (4) olası müdahaleyi çok yanlı hale getirerek uluslararası desteğin ne derece olacağı, (5) olası müdahalenin durumu iyi ya da kötü yönde etkilemesi, (6) ekonomik ve askeri kapasiteleri, (7) ulusal çıkar ve amaçların değerlendirilmesi (Viotti ve Kauppi, 2014: 326-328). Regan'a göre de müdahale kararının arka planında şu mantık vardır: Müdahaleler bilinçli devlet politikalarından kaynaklanır; politika seçimi de fayda-maksimizasyonunda karar verme sürecinin rasyonel bir sonucudur. Ayrıca, siyasal liderlik bir müdahale politikasına yönelmeden önce şu üç durumla karşılaşır. (1) Başarı için makul bir beklenti vardır. (2) Başarı çıktısı için planlanan zaman kısadır. (3) İç muhalefet çok düşük düzeydedir (2002: 39-40).

Halk desteğinin veya muhalefetinin tepkisinin karar vericiler üzerindeki etkisi yadsınamaz. Örneğin, Colin Dueck, ABD başkanlarının askeri müdahalelerinde üçüncü ve ikinci düzey faktörlerin önemli rol oynadığını düşünür. Üçüncü düzeyin; dış tehditleri ve uluslararası güç dağılımını, ikinci düzeyin ise; savaşta koalisyonun ekonomik ve siyasal çıkarlarını ve seçimsel teşvikler gibi içsel faktörleri vurguladığını söyler. Dueck; Jeffrey Taliaferro, Steven Lobell ve Norrin Ripsman'ın de hemfikir oldukları gibi

neo-klasik realizmin ikinci ve üçüncü aşama arasındaki boşluğu dolduran bir köprü işlevi görerek söz konusu dış politika açıklamasına daha iyi alternatif oluşturduğunu savunur. İç siyasi şartlar müdahale kararında etkili olmakla birlikte nihai neden olduğu söylenemez. Örneğin ABD’de çıkar gruplarının, seçim baskılarının, kamuoyunun, normatif kaygıların, meşru ayrıcalıkların etrafında şekillenen iç kısıtlamalar çerçevesinde güçlü bir sivil topluma istisna niteliğinde ve klasik liberal siyasi kültüre uygun olarak yetkiler kongre ve başkan olmak üzere iki önemli erkte kutuplaşmıştır. Bununla birlikte devlet yetkilileri, dış politika hedeflerini sürdürme ve oluşturmada önemli bir serbestiye sahiptirler (Dueck, 2009: 139, 147).

Sonuç

Realist geleneğin büyük güçlerin dış politika aracı olarak gördüğü uluslararası örgütler, liberal gelenek tarafından özerk birer aktör olarak görülmektedir. Normatif gelenek moral değerleri ve insan haklarına ilişkin kaygıları uluslararası örgütlerin de taşıdığını öne sürerken, uluslararası örgütleri uluslararası politikanın değişim sürecinde değerlendiren konstrüktivistler ise kurumsallaşmış normların bunların kimliklerini ve stratejilerini belirlediğini düşünürler. İnsani müdahale bazılarınca adalet uğruna istikrarın riske atılması anlamına gelebilirken bazılarınca başta BM olmak üzere uluslararası örgütlerce yürütüldüğü takdirde ulusal çıkarı kısıtlayabilecektir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde devlet-İçi çatışmalar karşısında devlet egemenliğinin işletilememesine ilişkin argümanlar ve insan haklarını daha güçlü koruma talepleri artarken bunda devletlerin üye oldukları uluslararası örgütler de rol oynamıştır. Ancak bazen büyük güçler başta olmak üzere devletler, uluslararası örgütlerin müdahale edip-etmemesine doğrudan etki edebilmektedirler. Yine iç çatışma yaşayan devletin ekonomik, etnik ve güvenlik gibi hususlar yönünden güçlü olup olmaması uluslararası örgüt müdahalesini etkileyebilmektedir. Uluslararası güç dağılımının yapısı da tek taraflı ya da çok taraflı müdahale davranışını etkilediği gibi herhangi bir devlet-İçi çatışmaya müdahale edilip edilmemesinde önemli bir etken olmaktadır.

Birçok nedenden ötürü çıkabilen devlet-İçi çatışmaların bölgesel ve uluslararası dengeler üzerindeki etkisinin yanı sıra devlet-İçi çatışmaya müdahale kararında çatışanların kimin ve niçin savaştıklarının ve kültürel karakterleri de etkili olabilmektedir. Bütün bunların yanı sıra uluslararası toplu-

mun bazı devlet-içi çatışmalara müdahale ederken, bazı yerlere müdahalede bulunmamasında medyanın ve kamuoyunun rolünün yadsınamayacağı görülmüştür.

Bütün bu hususlar dikkate alındığında uluslararası örgütlerin devlet-içi çatışmalara müdahale edip etmemesini belirleyen faktörleri; (a) uluslararası örgütün çıkarı ve normları, (b) üye devletlerin uluslararası örgütü müdahale etmekten alıkoyması, (c) iç çatışma yaşayan devletin güçlü olup olmaması, (d) uluslararası güç dağılımı, (e) devlet-içi çatışmanın ve çatışanların niteliği, bölgesel ve uluslararası dengeler üzerindeki etkisi, (f) medyanın ve kamuoyunun rolü şekilde sınıflandırmak mümkündür.

Abstract: While intra-state conflicts occur more often after the Cold War, international organizations began to emerge as the main actors intervening into these intra-state conflicts. However, while international organizations intervene into some intra-state conflicts, they abstain to intervene into some others. In this context, whether international organizations intervene into a intra-state conflict or not is a significant problem. The main purpose of this study is to analyze factors determining decisions of international organizations about their possible intervention into intra-state conflicts.

Keywords: International Organizations, Intervention, Domestic Conflicts

Kaynakça

Abbott, Kenneth W. and Duncan **Snidal** (1998), “Why States Act through Formal International Organizations”, **Journal of Conflict Resolution**, (42) 1: 3-32.

Ataman, (2009), “Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Bir Alternatif Yaklaşımlar Demeti”, **Alternatif Politika**, Cilt 1: 1-41.

Ateş, Davut (2012), **Uluslararası Örgütler: Devletlerin Örgütlenme Mantığı**, Bursa: Dora Yayınevi.

Aydın, Mustafa (2004), “Uluslararası İlişkilerin “Gerçekçi” Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği”, **Uluslararası İlişkiler**, (1) 1: 33-60.

- Baastø**, Siri Sveinsdotter (2013), **The Media and Foreign Policy: A Study of the Media's Role in the Intervention in Libya: 2011** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Norway: Norwegian University of Life Sciences, (http://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/187947/baast%C3%B8_master2013.pdf?sequence=7&isAllowed=y, 31 Temmuz 2015'te erişildi).
- Balta Paker**, Evren (2012), **Küresel Güvenlik Kompleksi: Uluslararası Siyaset ve Güvenlik**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bellamy**, Alex J. and Paul D. **Williams** (2013), **Understanding Peace-keeping**, Cambridge: Polity Press (Second Edition).
- Booth**, Ken (2012), **Dünya Güvenliği Kuramı** (Çeviri: Çağdaş Üngör), İstanbul: Küre Yayınları.
- Bozdağhoğlu**, Yücel ve Çınar **Özen** (2004), "Liberalizmden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağlımlık", **Uluslararası İlişkiler**, (1) 4: 59-79.
- Burchill**, Scott (2012), "Liberalizm", **Uluslararası İlişkiler Teorileri** (Çeviri: Ali Aslan), İstanbul: Küre Yayınları *içinde*: 81-118.
- Buzan**, Barry (2015), **İnsanlar, Devletler ve Korku** (Çeviri: Emre Çıtak), İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.
- Carment**, David and Patrick **James** (2000), "Explaining Third-Party Intervention in Ethnic Conflict: Theory and Evidence", **Nations and Nationalism**, 6 (2): 173-202.
- Chomsky**, Noam (2002), **Amerikan Müdahaleciliği** (Çeviri: Taylan Doğan ve Barış Zeren) İstanbul: Aram Yayıncılık.
- Clark**, Ian (2008), "Güvenlik Devleti", (eds.) David Held ve Anthony McGrew (2008), **Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartışmaları** (Çeviri: Ali Rıza Güngen), Ankara: Phoneix *içinde*: 215-228.
- Dağı**, İhsan D. (2007), "Normatif Yaklaşımlar: Adalet, Eşitlik ve İnsan Hakları", (eds.) İhsan Dağı ve diğerleri (2007), **Devlet, Sistem ve Kimlik**, İstanbul: İletişim *içinde*: 185-226.
- Donnelly**, Jack (2012), "Realizm", **Uluslararası İlişkiler Teorileri** (Çeviri: Ali Aslan), İstanbul: Küre Yayınları *içinde*: 49-80.
- Dueck**, Colin (2009), "Neoclassical Realism and the National Interest: Presidents, Domestic Politics, and Major Military Interventions", in (eds.) Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman ve Jeffrey W. Taliaferro

(2009), **Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy**, UK: Cambridge University Press: 139-169.

Elmi, Afyare Abdi (2012), **Somali: Kimlik İslami Hareketler ve Barış**, İstanbul: Açılım Kitap.

Fortna, Virginia Page (2007), **Does Peacekeeping Work**, New Jersey: Princeton University Press.

Fox, William T. R. (1984), “World Politics as Conflict Resolution”, *in* (eds.) Robert O. Matthews, Arthur G. Rubinoff, Janice Gross Stein (1984), **International Conflict and Conflict Management: Readings in World Politics**, Ontario: Prentice-Hall of Canada: 7-14.

Galtung, Johan (2004a), “Emperyalizmin Yapısal Teorisi”, **Uluslararası İlişkiler**, (1) 2: 25-46.

Galtung, Johan (2004b), “Emperyalizmin Yapısal Teorisi: Kısım II”, **Uluslararası İlişkiler**, (1) 3: 37-66.

Gegout, Catherine (2006), “Explaining European Intervention in Africa: Realism versus Constructivism”, **Conference Papers-International Studies Association**, 2006 Annual Meeting.

Gegout, Catherine (2012), “Explaining European Military Intervention in Africa: A Neoclassical Realist Perspective”, *in* (eds.) Toje Asle and Kunz Barbara (2012), **Neoclassical Realism in European Politics: Bringing Power Back In**, Manchester: Manchester University Press: 138-160.

Gizelis, Theodora-Ismene and Kristin E. **Kosek** (2005), “Why Humanitarian Interventions Succeed or Fail: The Role of Local Participation”, **Cooperation and Conflict: Journal of the Nordic International Studies Association**, 40 (4): 363-383.

Griffiths, Martin, Terry **O’Callaghan** and Steven C. **Roach** (2013), **Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar** (Çeviri: CESRAN), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Griffiths, Martin, Steven C. **Roach** and M. Scott **Solomon** (2011), **Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler** (Çeviri: CESRAN), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Hardt, Michael ve Antonio **Negri** (2008), “İmparatorluk Olarak Küreselleşme”, (eds.) David Held ve Anthony McGrew (2008), **Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartışmaları** (Çeviri: Cemil Boyraz),

Ankara: Phoneix *içinde*: 144-147.

Heywood, Andrew (2013), **Küresel Siyaset** (Çeviri: Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir), Ankara: Adres Yayınları.

Hinsch, Wilfried (2013), “Kant, İnsancıl Müdahale ve Ahlaksal İstisnacılık”, (ed.) İoanna Kuçuradi (2013), **Barışın Felsefesi: 200. Ölüm Yıldönümünde Kant**, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu *içinde*: 85-118.

Ikenberry, G. John (2004), “Balancing Risks: Great Power Intervention in the Periphery, by Jeffrey W. Taliaferro”, *Capsule Review*, (<https://www.foreignaffairs.com/reviews/capsule-review/2004-09-01/balancing-risks-great-power-intervention-periphery>), 6 Ağustos 2015’te erişildi).

İrem, Nazım (2005-2006), “Liberal Cumhuriyetçilik, Çokkültürcülük ve Kültürel Demokrasi Talepleri”, **Uluslararası İlişkiler**, 2 (8): 33-75.

Jentleson, Bruce W. (2001), “Preventive Statecraft: A Realist Strategy for the Post-Cold War Era”, in (eds.) Chester A. Crocker, Fen Osler Hampson ve Pamela Aall (2001), **Turbulent Peace: The Challenges of Managing International Conflict**, Washington, DC: United States Institute of Peace Press: 249-264.

Jude, Sorana-Cristina (2012), **Saving Strangers in Libya: Traditional and Alternative Discourses on Humanitarian Intervention** (Master Tezi) Nice, France: Advanced European and International Studies, European Institute. 1-83, (http://www.ie-ei.eu/IE-EI/Ressources/file/memoires/2012/JUDE_Sorana.pdf), 18 Aralık 2015’te erişildi).

Karns, Margaret P. and Karen A. **Mingst** (2004), **International Organizations: The Politics and Processes of Global Governance**, London: Lynne Rienner Publishers.

Keohane, Robert O. (2008), “Uluslararası Toplumda Egemenlik” (eds.) David Held ve Anthony McGrew (2008), **Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartışmaları** (Çeviri: Cemil Boyraz), Ankara: Phoneix *içinde*: 178-195.

Keskin, Funda (2009), “Darfur: Koruma Yükümlülüğü ve İnsancıl Müdahale Kavramları Çerçevesinde Bir İnceleme”, **Uluslararası İlişkiler**, (6) 21: 67-88.

Linklater, Andrew (2012), “İngiliz Okulu”, in **Uluslararası İlişkiler Teorileri** (Çeviri: Muhammed Ali Ağcan), İstanbul: Küre Yayınları: 119-150.

- Lipson, Leslie** (2005), **Siyasetin Temel Sorunları** (Çeviri: Fügen Yavuz), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Mermin, Jonathan** (1997), "Television News and American Intervention in Somalia: The Myth of a Media-Driven Foreign Policy", **Political Science Quarterly**, (112) 3: 385-403.
- Mullenbach, Mark Jerome** (2001), **Third Party Interventions in Intra-state Disputes in the Twentieth Century** (Yayımlanmamış Doktora Tezi. Arizona: Arizona Üniversitesi.
- Nancy, Jean-Luc** (2006), **Özgürlük Deneyimi** (Çeviri. Aziz Ufuk Kılıç), İzmir: ARA-lık Yayınları.
- Newman, Edward** (2001), "Human Security and Constructivism", **International Studies Perspectives**, (2): 239-251.
- Özerdem, Alpaslan** (2013), **Barış İnşası, Kuram ve Uygulaması**, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Pasic, Amir and T. G. Weiss** (2003), "The Politics of Rescues Yugoslavia's Wars and the Humanitarian Impulse", in (ed.) Anthony F. Lang Jr. (2003), **Just Intervention, USA**: Georgetown University Press: 107-130.
- Pazarıcı, Hüseyin** (2009), **Uluslararası Hukuk**, Ankara: Turhan Kitabevi (8nci Basım).
- Regan, Patrick M.** (2002), **Civil Wars and Foreign Powers: Outside Intervention in Intrastate Conflict, USA**: Michigan Press.
- Reus-Smit, Christian** (2012), "Konstruktivizm", **Uluslararası İlişkiler Teorileri** (Çeviri: Ali Aslan), İstanbul: Küre Yayınları içinde: 279-310.
- Robinson, Piers** (2002), **The CNN Effect: The Myth of News, Foreign Policy and Intervention**, London and New York: Routledge.
- Schoeman, Maxi** (2006), "Africa's International Relations", in (eds.) Patrick J. McGowan, Scarlett Cornelissen ve Philip Nel (2006), **Power, Wealth and Global Equity: An International Relations Textbook for Africa**, Cape Town: UCT Press (Third Edition): 240-264.
- Seybolt, Taylor B.** (2008), **Humanitarian Military Intervention: The Conditions for Success and Failure**, Sweden: SIPRI, New York: Oxford University Press.
- Strobel, Warren P.** (1996), "The CNN Effect", (<http://www.ajr.org/article.asp?id=3572>, 14 Mart 2013'te erişildi).
- Türkmen, Füsun** (2006), **İnsan Haklarının Yeni Boyutu: İnsancıl Mü-**

dahale, İstanbul: Okumuş Adam Yayınları.

Viotti, Paul R. ve Mark V. **Kauppi** (2014), **Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti** (Çeviri: Ayşe Özbay Erozan), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Walzer, Michael (2010), **Haklı Savaş Haksız Savaş: Tarihten Örneklerle Desteklenmiş Ahlaki Bir Tez** (Çeviri: Mehmet Doğan), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Wendt, Alexander (2012), **Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi**, İstanbul: Küre Yayınları.

Williams, David (1998), “Africa and International Relations”, **Africa: Journal of the International Africa Institute**, 68 (3): 425-439.

Yılmaz, Muzaffer Ercan (2007), **Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Etnik Çatışmalar: Etnik Çatışmaların Nedenleri ve Etnik Barışın Tesisi**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.